

NOEL ANNAN

CHANGING ENEMIES. THE DEFEAT AND REGENERATION OF GERMANY

(Ellenséget cserélve. Németország veresége és újjászületése)

Harper Collins, 1995. 265 p.

Noel Annan (ma Lord Annan) fiatalon, cambridge-i végzettséggel kapott beosztást a brit hadügyminisztérium német osztályára, azzal a megbízatással, hogy a bejövő információk alapján értékelje a németek erejét. E beosztása alapján – ma ítélkezve – Lord Annan úgy látja, hogy a második világháború folyamán az információ szerzésének és felhasználásának igen korlátozott szerepe volt. Persze sem ő, sem más nem tagadja, hogy a Bletchley Parkban foglalkoztatott kitűnő angol és más nemzetiségű szakembereknek elvülhetetlen érdemei voltak a német rejtjeles üzenetek, táviratok megfejtésében, de szkepticizmusa itt is áttör, mert úgy véli, hogy a megfejtések és az információk nem olyan formában kerültek a bennfentes kezekbe, hogy azoknak a haszna azonnal megmutatkozott volna. A könyv egyik ismertetőjének véleménye szerint a könyvből nyilvánvaló, hogy semmiféle információ nem segít, ha a haderő nem elég erős az ellenség legyőzéséhez. De megítélésem szerint ez a könyv egyáltalán nem sugallja ezt a megjegyzést.

Annan-nek a háború befejezése után is nagy szerep jutott Németországgal kapcsolatban. Tagja volt annak a kis létszámú felderítő brit csapatnak, amelyik a brit megszálló hatósággal együtt dolgozott és (valószínűleg) nem feltűnő, de fontos szerepet játszott a brit zónában. Számos befolyásos német személyt rábeszél, hogy ne fordítsanak hátat a nyugati megszállóknak, hagyjanak fel ellenséges magatartásukkal. Az angol vezető körökben ekkoriban fogalmazódott meg, hogy a Szovjetunió, az egykori háborús szövetséges fenyegető veszélyt jelent: a hidegháború előszelci lassan, de biztosan erősödtek.

Kellett-e valóban Annan-nek ekkor a németekre hatnia, hogy kedvesebbek, hajlékonyabbak legyenek a brit megszállókkal szemben? Könyvből és más könyvekből, emlékiratokból is kiviláglik, hogy igen, és ez nemcsak érzelmi hozzáállása volt egy nemzedéknek. Példa erre a belseni koncentrációs tábor felszabadítása 1945 áprilisában. Ez a hazai brit közvéleményre és a haderőkben szolgálókra óriási hatást gyakorolt, leplezetlenül és megrázóan mutatva be a nemzetiszocializmus jellegét, és egyben azt is, hogy a hitleri uralom nem nélkülözte a széles tömegek támogatását. A brit megszállók tapasztalhatták, hogy igen sok német – számosan a művelt középosztály tagjaiból – egyáltalán nem érzett megbánást a Németország nevében elkövetett gonosz tettek miatt. 1946-ban egy brit képviselő előadást tartott német egyetemistáknak, és általános helyeslés közepette olyan kérdéseket tettek fel neki, miért nem segítettek az angol csapatok a Szovjetunió elleni harcban és a német foglyok kiszabadításában. Azok a kísérletek, amelyek brit részről történtek, hogy a hierarchikus és autoratív német egyetemi rendszert megreformálják, a professzori kar részéről teljes elutasításban részesültek. Másfelől a brit hatóságok emberei között is voltak, akik szinte faji alapon ítélték meg a németeket: nem megbízhatóak abból a szempontból, hogy demokráciát létesítsenek, először át kell őket nevelni. Annan továbbfejlesztve ezt a gondolatsort, kiigazítja ugyan magát abban az értelemben, hogy a brit átnevelők patronálók voltak, és magatartásukban volt valami gyarmati gondolkodás is. A Brit Ellenőrző Bizottság eleinte abban a hitben élt, hogy a megszállás legalább húsz esztendeig fog tartani, lesz idő a németek átnevelésére, eleinte tehát a helyi feladatokra kell összpontosítani. Ez a brit megszállási övezetet hátrányos helyzetbe hozta a szovjetekével egybevetve: a szovjet övezetben ugyanis már 1945 nyarán megalakulhattak a pártok. A németek nem sokáig akartak a brit ellenőrzés alatt bémúlt maradni. Annan úgy vélte, hogy jó irányban hatott honfitárs feljebbvalóira, amikor sürgette a német demokratikus államforma mielőbbi kifejlesztését, amely 1946-ban, amikor elhagyta az országot, valóban létre is jött: kialakultak a háború utáni Nyugat-Németország főbb politikai vonulatai. Érdemes lenne összevetni Annan visszaemlékezését és összegezését Templer tábornok visszaemlékezéseivel, aki igen energikusan szervezte meg az elpusztult ország élelem- és nyersanyagellátását, valamint érdemes megemlíteni a főparancsnok politikai tanácsadója, a kitűnő William Strang higgadtságát, aki semmilyen németellenes elfogultságot nem tűrt – anélkül, hogy engedékeny lett volna a náci irányában.

Annan írásában jól bontakozik ki a német szociáldemokrata vezetők, főleg Kurt Schumacher arcéle. Schumacher erősen kommunistaellenes volt, ugyanakkor kritikusnak bizonyultak a britek rövidlátásával szemben. Ugyanúgy kibontakozik Konrad Adenauernek, a háború utáni Németország legsikeresebb politikusának a portréja, aki szintén bírálta a briteket, hiszen 1945-ben nem nagyon voltak megértőek az ő kereszténydemokrata politikai vonala irányában (1945 októberében hirtelen felmentették kölni polgármesteri tisztségéből „hozzáértés hiánya miatt”). Annan szemtanúként írja le ezt a helyzetet. Szerinte a hozzáértés hiánya

fennállt, de az elbocsájtás módja bírálható volt. Különösen azáltal lett bírálható, hogy Adenauert ekkor eltanácsolták a politikai ténykedéstől. Annan maga is részt vett abban, hogy ez a helyzet megváltozzék, s Adenauer tovább vezethette pártját a brit zónában.

A szerző dicsérő szavakat talál a nyugatnémetek erőteljes reálpolitikai érzékére, energiájukra, arra a képességükre, hogy a romokból virágzó, demokratikus államot fejlesztettek. Nem kendőzi el, hogy pragmatizmusukat, szorgalmukat a britek nem kellően utánozták a munkához való viszonyukban, holott igen lényeges volt az a segítség, illetve befolyás, amelynek a hatására a német szakszervezetek formát öltöttek.

Lord Allan – mint fiatal korában résztvevő és mint visszatekintő bölcselő – egyaránt büszke arra, hogy a náciakat legyőzték és segítettek megteremteni Nyugat-Németországot.

H. Haraszti Éva